

DOI: 10.32782/2786-9156.107.3.64-79
УДК 343.37

Дудоров О. О., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
e-mail: o.o.dudorov@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4860-0681>

Письменський Є. О., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри поліцейської діяльності Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)
e-mail: ye.pysmenskyu@i.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7761-7103>

СУЧАСНИЙ СТАН КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ПОРУШЕННЯМ ПРАВИЛ ОХОРОНИ ВОД¹

Статтю присвячено з'ясуванню сучасного стану кримінально-правової протидії порушенням правил охорони вод і, зокрема, встановленню того, з якими труднощами і проблемами пов'язане застосування ст. 242 КК України, присвяченої цьому кримінальному правопорушенню проти довкілля. Запропоноване дослідження ґрунтується на вивченні статистичних відомостей і матеріалів судової практики, сформованої протягом 2013–2023 рр.

Констатовано, що за вказаний період результативне кримінально-правове реагування на випадки порушення правил охорони вод визначалося нерівномірністю за регіонами й фактично носило поодинокий характер (вдалося виявити всього 13 обвинувальних вироків, ухвалених за ст. 242 КК України, із засудженням 13 осіб).

З'ясовано форми порушення правил охорони вод як суспільно небезпечного діяння. Показано, що за загальним правилом суди дотримуються вимоги конкретизації обвинувачення, зумовленої бланкетністю диспозиції аналізованої кримінально-правової заборони. Виявлено недоліки судової практики в частині дослідження та доказування: а) первинних і похідних суспільно небезпечних наслідків порушення правил охорони вод; б) ознак суб'єктивної сторони складу цього злочину.

Доведено, що типовим суб'єктом злочину, передбаченого ст. 242 КК України, є відповідальна особа, функціональні обов'язки якої передбачають виконання певних функцій із забезпечення встановленого порядку використання й охорони вод.

Продемонстровано труднощі судової практики, пов'язані з відмежуванням складу злочину «порушення правил охорони вод» від складу адміністративного проступку «порушення правил охорони водних ресурсів».

Конкретизовано, які недоліки містять вирокі судів у частині: а) формулювання обвинувачення у кримінальних провадженнях про порушення правил охорони вод; б) реалізації кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину.

Ключові слова: водні об'єкти, забруднення; порушення правил охорони вод; кримінальні правопорушення проти довкілля, створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля, суспільно небезпечні наслідки, кваліфікація.

Постановка проблеми. Води виконують численні функції в житті людини – еколого-біологічну, культурно-оздоровчу, соціально-економічну [1, с. 53]. Із розвитком суспільства проблеми використання й охорони вод, відтворення водних ресурсів стають дедалі гострішими. Відповідно до Водної стратегії України на період до 2050 р.

¹ Статтю підготовлено в межах виконання проєкту Національного фонду досліджень України 0122U000803 «Підвищення ефективності кримінально-правової охорони довкілля в Україні: теоретико-прикладні засади».

до основних проблем у цій сфері належать: забезпечення рівноправного доступу до якісної і безпечної для здоров'я людини питної води й санітарно-профілактичних заходів; «задовільний», «поганий» і «дуже поганий» екологічний стан переважної більшості поверхневих водних масивів, а також непоодинокі випадки класифікації хімічного стану масивів підземних вод як «недосягнення доброго»; зменшення обсягів доступних до використання прісних водних ресурсів, обміління поверхневих водних об'єктів чи вичерпання підземних вод; щорічне зростання збитків, завданих повеннями (паводками) або посухами, що посилюються негативним впливом зміни клімату [2]. Російсько-українська війна лише погіршила наявний стан справ у цьому сегменті довкілля.

Невід'ємним складником механізму протидії різноманітним порушенням екологічного законодавства виступає Кримінальний кодекс України (далі – КК). Порушення правил охорони вод є одним із передбачених КК правопорушень, що посягають на встановлений порядок охорони водних ресурсів і зашкоджують гідросфері. При цьому ст. 242 КК вирізняється своєю відносною сталістю, адже з моменту ухвалення 5 квітня 2001 р. чинного КК вона зазнала лише однієї зміни: на підставі Закону від 22 листопада 2018 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» було викладено в новій редакції санкцію ч. 1 ст. 242 КК у частині визначення розміру штрафу як основного виду покарання. Таке рішення законодавця можна вважати волюнтаристським, адже посилення караності відбулося не на основі науково обґрунтованого підходу, а суто для того, щоб порушення правил охорони вод не перетворилося на кримінальний проступок.

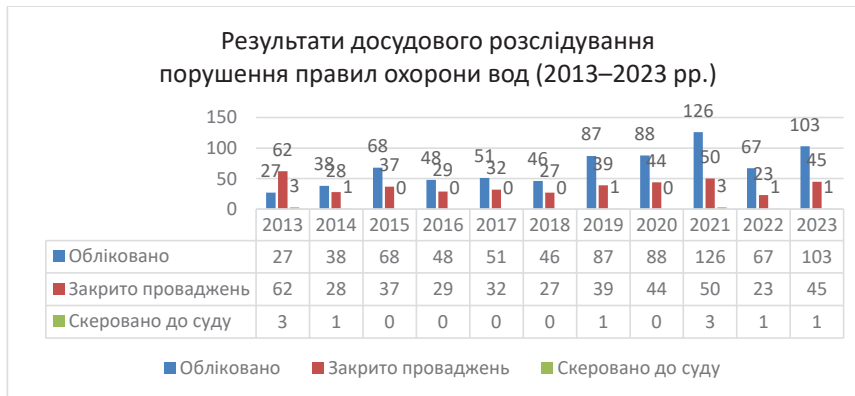
Статистичні показники гостро дисонують з відомостями про стан дотримання законності у сфері водних відносин, сигналізуючи як про недоліки чинного кримінального законодавства і практики його застосування, так і про потребу розроблення цілісної наукової моделі ефективної кримінально-правової охорони встановленого порядку поведінки з водними ресурсами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні проблематика кримінально-правового забезпечення охорони водних ресурсів переважно розробляється на рівні навчальної літератури, науково-практичних коментарів та окремих наукових статей. Водночас треба виокремити праці І. Берднік, яка питанням побудови цілісної моделі кримінально-правової охорони водних ресурсів присвятила монографію (2019 р.) [3] і за темою «Кримінально-правова охорона водних ресурсів» захистила докторську дисертацію (2020 р.) [4]. У більш загальному контексті кримінально-правові аспекти протидії правопорушенням у сфері водних ресурсів, включно з порушенням правил охорони вод, розглядав на монографічному рівні В. Матвійчук [5; 6; 7]. Ю. Турлова здійснила якісне кримінологічне вивчення цих аспектів [8; 9; 10]. Питання кримінально-правового забезпечення охорони водних ресурсів стабільно досліджує і один із співавторів цієї статті (О. Дудоров), який з ухваленням у 2001 р. КК коментує відповідні кримінально-правові заборони, формулює щодо них практичні рекомендації, готує навчальні публікації [11; 12; 13; 14, с. 825–835], а також як офіційний опонент піддавав оцінці наукову кваліфікаційну роботу І. Берднік [15, с. 553–562]. Загалом помірний науковий інтерес до кримінально-правових аспектів порушення правил охорони вод не останньою чергою зумовлений відносно низьким рівнем застосування ст. 242 КК (відповідні показники на підтвердження цієї тези наводяться нижче).

Формулювання цілей. За таких обставин, вивчивши статистичні відомості й матеріали судової практики, сформованої протягом 2013–2023 рр., нами було вирішено з'ясувати сучасний стан кримінально-правової протидії порушенням правил охорони вод.

рони вод і з-поміж іншого встановити, з якими труднощами та проблемами пов'язане застосування цієї кримінально-правової заборони.

Виклад основного матеріалу. Аналіз статистичних показників [16] демонструє, що протягом останнього десятиріччя (2013–2023 рр.) мала місце відносно незначна, але стійка тенденція до виявлення фактів, що можуть свідчити про вчинення злочину, передбаченого ст. 242 КК (діаграма 1). У середньому обліковується 75 таких даних на рік. При цьому за останні п'ять років середня кількість збільшилася: щороку органи правопорядку виявляють 94 випадки порушення правил охорони вод (див. діаграму 1).

Діаграма 1. Результати досудового розслідування порушення правил охорони вод (2013–2023 рр.)

З різних підстав близько половини відповідних кримінальних проваджень щороку закривається. Найбільш показово виявлені дані характеризують закінчення досудового розслідування зі скеруванням матеріалів кримінального провадження до суду. У середньому за останнє десятиріччя близько 2 % кримінальних проваджень, облікованих за ст. 242 КК, надходили для подальшого розгляду до суду. Загальну кількість таких проваджень за період 2013–2023 рр. становить 10 матеріалів.

Переходячи до аналізу даних відповідного судового розгляду (див. діаграму 2), можна констатувати, що, згідно з даними офіційної статистики, за останні десять років за вчинення аналізованого злочину засуджено всього 10 осіб. Жоден із фігурантів не був виправданий за ст. 242 КК.

Діаграма 2. Результати судового розгляду кримінальних справ про порушення правил охорони вод (2013–2023 рр.)

Спираючись на наведені результати судового розгляду в справах про порушення правил охорони вод, ми дослідили матеріали ЄДРСР із метою пошуку і вивчення судових вироків, постановлених за ст. 242 КК. Результати дослідження дали змогу виявити 13 обвинувальних вироків із засудженням 13 осіб за вчинення порушення правил охорони вод (на жаль, через різні причини офіційні статистичні дані ДСА України про кількість осіб, щодо яких обвинувальні вирoki суду набрали законної сили, не збігаються з установленими даними).

Один із перших висновків, які можна зробити за підсумками проведеного дослідження, полягає в тому, що абсолютна більшість регіонів України (понад 50 %) належить до областей, у яких за ст. 242 КК за останні десять років не було ухвалено жодного вироку. Натомість є такі регіони, де за цей же період ухвалено 3 вирoki (Дніпропетровська та Харківська області) і 2 вирoki (Вінницька область). Навіть попри таку незначну кількість судових рішень, винесених за ст. 242 КК, можна з упевненістю констатувати, що в Україні є регіони, органи правопорядку яких здійснюють відносно належне кримінально-правове реагування на випадки порушення правил охорони вод. Найгіршим видається те, що існують регіони, у яких не зафіксовано жодного випадку такого порушення, що був би відбитий на рівні обвинувального вироку суду. І це за умов, що такі порушення реєструються повсюдно.

Окремо заслуговує на увагу факт відсутності результативної кримінально-правової протидії порушенням правил охорони вод у великих містах України, зокрема таких, як Київ та Львів. Симптоматично, що у Львівській області протягом 2013–2023 рр. було зареєстровано 38 фактів порушення правил охорони вод, проте жодного кримінального провадження за цими фактами так і не спрямовано до суду. Аналогічні кількісні показники можна простежити в м. Київ. Водночас, як свідчать дані державного обліку водокористування, найбільшими забруднювачами водних об'єктів є саме міста з населенням понад 500 тис. осіб, для яких є надзвичайно актуальними як поліпшення ефективності очищення стічних вод, так і зниження рівня хімічного навантаження на системи централізованого водовідведення, зокрема в спосіб запровадження попереднього очищення промислових стоків перед їх скиданням у міську систему централізованого водовідведення [2].

Докладне ознайомлення з вирокami, постановленими за ст. 242 КК, дало змогу з'ясувати і якісні характеристики кримінально-правової протидії розглядуваному посяганню на довкілля.

За своїм змістом кримінально каране порушення правил охорони вод пов'язане з ігноруванням вимог спеціальних нормативно-правових актів у сфері екологічних відносин, які регулюють питання використання вод та їх охорони. Таким чином, диспозиція ст. 242 КК, як і більшості інших норм про відповідальність за кримінальні правопорушення проти довкілля, є бланкетною. Це означає, що для встановлення зазначеної ознаки (суспільно небезпечне діяння) треба звертатися до положень тих нормативно-правових актів України, які встановлюють правила використання й охорони вод. Законодавче формулювання діяння через звернення до певних регулятивних правил утворює внутрішнє наповнення кримінально-правового змісту відповідної заборони, конкретизує її нормативне описання, забезпечує її застосування, зважаючи на екологічний чинник правопорушення.

Вивчення вироків, ухвалених за ст. 242 КК, показало, що здебільшого бланкетний складник цієї заборони на практиці розкривається в спосіб визначення конкретних положень, які є частиною правил використання й охорони вод. Саме на цій основі ґрунтується описання суспільно небезпечного діяння, вчинення якого інкримінується фігурантам справ відповідно до ст. 242 КК.

Ба більше, в окремих судових рішеннях їх мотивувальна частина починається з так званої преамбули, що містить перелік і положення тих нормативно-правових актів України, порушення яких призвело до настання визначених у ст. 242 КК наслідків. Майже 31 % опрацьованих у процесі дослідження вироків мають таку «преамбулу». Як приклад, в одному з вироків про порушення допустимих нормативних скидів недовідчищено очищених зворотних вод, неочищених зворотних вод, а також здійснення наднормативних скидів забруднювальних речовин до вод р. Гнилоп'ять викладенню формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним, передувало описання конкретних положень законодавчих актів України, які регулюють порядок здійснення скидання забруднювальних речовин до водних об'єктів, зокрема йшлося про п. 3 ч. 1 ст. 44, ч. 2 ст. 70 Водного кодексу України, ч. 3 ст. 13-1 Закону України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення», пп. 15-18 Правил охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 1999 р. № 465 [17].

На жаль, трапляються в судовій практиці і прикрі винятки, коли невиконання (неналежне виконання) установлених нормативно-правовими актами України правил охорони вод лишається констатацією цього факту, а конкретні положення відповідних актів у вироків не називаються. Так, в одному з випадків особу засуджено за те, що вона, несумлінно ставлячись до своїх обов'язків, не перевіряючи технологічні, санітарні й екологічні норми, наявність усіх необхідних очисних споруд і каналів водовідведення, допустила порушення правил охорони вод. При цьому вирок суду не містить жодних даних про те, які саме норми регулятивного законодавства були порушені засудженим [18].

Аналіз вироків, ухвалених за ст. 242 КК, показав, що типовою формою порушення правил охорони вод як суспільно небезпечного діяння є скидання у ріки забруднювальних речовин, стічних або зворотних вод, а також загалом такої води, яка не відповідає нормативним вимогам. Такий прояв зазначеного діяння зафіксований у 9 вироків із 13. У решті вироків (а це третина від усіх досліджених судових рішень) встановлено інші фактичні прояви суспільно небезпечного діяння у вигляді порушення правил охорони вод: неналежне виконання функції з утримання та захоронення побутових відходів на території сміттєзвалища [19]; скидання із цистерни транспортного засобу у відкриту ґрунтову канаву неочищених і необеззаражених стічних вод із нафтопродуктами [20]; скидання води зі ставка в балку, несанкціоноване скидання води ставка [21]; здійснення водозабору з ріки без дозволу на спеціальне водокористування [22].

Аналіз відповідних вироків демонструє різні підходи до встановлення, опису й доведення суспільно небезпечних наслідків у складі злочину «порушення правил охорони вод». Деякі з них (підходів) заслуговують критичного ставлення, а деякі, навпаки, можуть вважатися проявом передової практики правозастосування.

У цьому ракурсі найбільш позитивними є кейси, у межах яких наслідки, що настали за результатами порушення правил охорони води, конкретизуються, відносно чітко визначаються тощо. Отже, такі наслідки можна оцінити, зрозуміти їх суть і на підставі цього зробити висновок про обґрунтованість висунутого обвинувачення загалом. Наприклад, в одному з вироків суд у контексті інкримінованих особі суспільно небезпечних наслідків вчиненого нею діяння зазначив таке. Унаслідок порушення особою правил охорони вод (водних об'єктів), а саме скидання з каналізаційного колектору неочищених стічних вод у водний об'єкт (р. Баран), відбулися негативні зміни санітарно-гігієнічного й фізико-хімічного складу та властивостей вод, що призвело до забруднення р. Баран та врешті може призвести до можливої загибелі живих біоре-

сурсів, а також тварин, рослин, деградації земель, настання інших негативних змін біологічного, хімічного й фізичного складу земель [23].

Ще одним позитивним прикладом може слугувати вирок, у якому дається таке описання суспільно небезпечних наслідків у складі злочину, передбаченого ч. 1 ст. 242 КК. Порушення правил охорони вод призвело до забруднення вод р. Бесарабівка (Колонтаївка) басейну р. Казенний Торець та, як наслідок, до значного погіршення якості поверхневих вод, негативно вплинуло на стан гідробіотів біогеоценозу. Басейн р. Бесарабівка є осередком гніздування червонокнижного куліка-довгонога, погіршення стану екосистеми річки може призвести до зниження популяції цієї червонокнижної птиці. Крім того, оскільки р. Бесарабівка входить до басейну р. Сіверський Дінець, яка, зі свого боку, є джерелом питного водопостачання, погіршення якості води р. Бесарабівка, зокрема через біологічне забруднення, може нести небезпеку для здоров'я та життя населення [24].

Зустрічаються, однак, вирок, у яких суспільно небезпечні наслідки порушення правил охорони вод майже не досліджуються, а їх згадування є формальним. Зокрема, в одному з рішень суд просто констатує, що внаслідок порушення правил охорони вод (водних об'єктів) відбулося забруднення поверхневих вод р. Гнилоп'ять, що створило небезпеку для життя, здоров'я людей і довкілля [17]. Проте якою є ця небезпека, у чому вона проявляється, у чому полягає загроза заподіяння шкоди рослинному чи тваринному світу тощо, з'ясувати зі змісту вироку неможливо. В іншому вирокі суд вказує на те, що порушення правил охорони вод спричинило забруднення поверхневих вод р. Самара та р. Дніпро, що призвело до істотного забруднення води в цих річках і до небезпеки для довкілля [18]. У цьому разі небезпека для довкілля так само ритуально відображена у формулюванні обвинувачення і як така фактично не встановлена згідно з вирокіом суду.

З вироків, ухвалених за ст. 242 КК, впливає, що правозастосувачі зазвичай не зважають на причинний зв'язок як ще одну обов'язкову ознаку об'єктивної сторони складу злочину «порушення правил охорони вод». Бодай якогось згадування про причинний зв'язок не містять 12 із 13 вивчених вироків. Вдалося встановити єдиний виняток, коли суд усе ж звернув увагу на цю об'єктивну ознаку й щонайменше констатував її наявність. Ідеться про справу, у якій начальнику дільниці водовідведення КП «Словміськводоканал» інкримінувалося неналежне виконання посадових обов'язків, що не узгоджується з вимогами нормативних актів з охорони навколишнього середовища та перебуває в причинно-наслідковому зв'язку із забрудненням поверхневих вод і створенням небезпеки для довкілля у вигляді зниження популяції червонокнижного куліка-довгонога [24]. Щодо решти проаналізованих вироків, то залишається тільки здогадуватися, чи справді вчинене порушення правил стало причиною настання певних екологічних наслідків і чи не вплинули на ці наслідки інші фактори, що цілком можливо через широке використання водних об'єктів.

Значна увага в судовій практиці звертається на спеціальний статус особи, засуджованої за вчинення порушення правил охорони вод, на виконання нею спеціальних обов'язків щодо дотримання певних правил у цій сфері. Загальні дані свідчать про те, що такі правила покладаються на керівників (різних рівнів) тих чи інших підприємств, установ або організацій, які беруть участь у реалізації водних відносин. Абсолютна більшість засуджених (9 вироків) – це службові особи, на чому в деяких вирокіах наголошується прямо: головний інженер КП «Жмеринкаводоканал»; директор КП «Брайлів-коменсервіс»; директор ПП «Олександрія-Еко 2019»; директор ТОВ «КЕС»; директор КП «Буди Водоканал»; головний інженер КП «Теребовля»; начальник дільниці водопровідних мереж служби водопостачання КП «Словміськводоканал»;

директор ТОВ «Дніпропетровська паперова фабрика»; начальник дільниці очисних споруд КП «Вода». Ще в одному вирокі службовий статус особи не уточнюється (відповідальна особа ТОВ «Паперова фабрика»). У решті трьох випадках суб'єктами порушення правил охорони вод визнавалися фізична особа-підприємець (2 вирокі) і водій КП «Міські дороги» (1 вирок). Отже, типовим суб'єктом злочину, передбаченого ст. 242 КК, є відповідальна особа, функціональні обов'язки якої передбачають виконання певних функцій із забезпечення установами порядку використання й охорони вод, а отже, на цю особу покладається обов'язок дотримуватися спеціальних правил у сфері водних відносин (спеціальний суб'єкт).

Виявлена ситуація з усією очевидністю демонструє потребу диференціювати кримінальну відповідальність за порушення правил охорони вод, передбачивши ознаку, що кваліфікує цей злочин, у вигляді його вчинення службовою особою з використанням службового становища. На жаль, на сьогодні ця ознака безпідставно не впливає на обсяг покарання, що призначається особі, засудженій за вчинення злочину, передбаченого ст. 242 КК України. Проілюструємо сказане на прикладі.

В одній зі справ за порушення правил охорони вод було засуджено службову особу – директора комунального підприємства із призначенням їй покарання у вигляді штрафу в розмірі 17 тис. грн [25]. Це покарання є мінімальним з усіх можливих, що передбачені санкцією ч. 1 ст. 242 КК. Отже, статус службової особи жодним чином не вплинув на обсяг кримінально-правового впливу, застосованого до засудженого. Навряд чи це є правильним.

Вироки, ухвалені за ст. 242 КК, містять мінімум даних, які б належним чином розкривали суб'єктивну сторону порушення правил охорони вод. Здебільшого форма вини відображається з використанням такого набору мовних конструкцій: «діючи умисно», «вчинив умисний злочин у сфері злочинів проти довкілля», «діючи з необережності», «маючи умисел, спрямований на порушення вимог законодавства», «умисно порушуючи вимоги». Водночас, як не прикро це констатувати, 38 % вироків не містять будь-яких згадувань про форму вини, з яким вчинювалося діяння, інкриміноване фігурантам справи. Ще в одному випадку суд допустив суперечність, спочатку зауваживши, що особа діяла з необережності, а далі констатував наявність умисної форми вини («вчинив умисне кримінальне правопорушення») [20].

Становить інтерес вирок, у якому суд зазначив, що особа, діючи з непрямым умислом, тобто усвідомлюючи протиправний характер свого діяння (бездіяльності) і передбачаючи суспільно небезпечні наслідки, хоч не бажаючи, але припускаючи їх настання, допустила наднормативне скидання недостатньо очищених зворотних вод, неочищених зворотних вод, а також наднормативне скидання забруднювальних речовин до поверхневих вод ріки. Вчинене діяння кваліфіковане за ч. 1 ст. 242 КК [17].

По-перше, показаний практичний приклад є відповіддю на твердження окремих дослідників (В. Матвійчук) про те, що для злочину, передбаченого ч. 1 ст. 242 КК, характерний лише прямий умисел. Насправді це не так, адже особа в разі порушення певних правил може не бажати настання наслідків у вигляді спричинення забруднення вод і виникнення внаслідок цього небезпеки для довкілля тощо, але байдуже ставлення до таких наслідків цілком можливе. І зазначений вирок переконливо підтверджує цю тезу. По-друге, згаданий вирок відбиває єдиний (!) випадок, коли суд визначив не лише форму вини (умисел), з якою вчинено злочин, а й уточнив вид форми вини (непрямий), розкривши його зміст. Такий підхід мав би бути універсальним, адже вид форми вини, хоч безпосередньо не впливає на кримінально-правову кваліфікацію порушення правил охорони вод, має правове значення, пов'язане з індивідуалізацією кримінальної відповідальності.

Мотив і мета порушення правил охорони вод як ознаки суб'єктивної сторони не є обов'язковими для складу аналізованого злочину й на правову оцінку не впливають. Водночас вони так само можуть мати інше кримінально-правове значення, даючи змогу суду належним чином індивідуалізувати кримінальну відповідальність. Відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 374 КПК України, форма вини й мотиви кримінального правопорушення мають зазначатися в мотивувальній частині вироку. Однак аналіз вироків, ухвалених за ст. 242 КК, показав сумну картину: 12 із 13 вироків не мають навіть згадок про мотив чи мету порушення правил охорони вод. Це питання не досліджується взагалі, що є явним порушенням вимог кримінального процесуального законодавства й негативно впливає на визначення кримінально-правових наслідків вчиненого діяння. Тільки в одному вирокі, постановленому за ст. 242 КК, суд зазначив, що засуджений здійснив зливання води з водного об'єкта (рибний ставок), діючи з корисливих мотивів і керуючись метою незаконного штучного розведення і вирощування риби для подальшого її вилову та реалізації [21].

Лише один вирок, ухвалений за ст. 242 КК, містить обвинувачення у вчиненні порушення правил охорони вод із кваліфікованим складом. Абсолютна більшість вироків (92 %) – це судові рішення за ч. 1 ст. 242 КК. Не останньою чергою така ситуація зумовлена специфічною конструкцією складу досліджуваного злочину. Тут виникає серйозна проблема зі встановленням причинного зв'язку між діянням і наслідками, які, хоч і є досить серйозними, але їх установлення з «прив'язкою» до порушення правил охорони вод здебільшого потребує чималих зусиль і тривалого часу. Порушення екологічних правил загалом може тягти настання істотних негативних наслідків, але їх об'єктивний прояв здатний виникати й розвиватися протягом років. При цьому кваліфіковано встановити й довести, що такі віддалені в часі наслідки мають причиною саме порушення певних правил, є надскладним завданням. Виявлена ситуація у правозастосуванні яскраво підтверджує цю версію і свідчить про відсутність кримінально-правового реагування на такі порушення правил охорони вод, що здатні тягти настання тяжких наслідків. Натомість кримінальна відповідальність настає щодо осіб, які вчиняють відповідні діяння, які характеризуються відносно незначним ступенем суспільної небезпечності.

Порушення правил охорони вод може кваліфікуватися за сукупністю з іншими кримінальними правопорушеннями. Дослідження вироків, ухвалених за ст. 242 КК, дало змогу встановити, що така сукупність мала місце лише у двох випадках. 85 % вироків стосуються обвинувачення особи у вчиненні одного кримінального правопорушення, передбаченого ст. 242 КК. Так, в одному випадку зафіксовано ідеальну сукупність посягань, передбачених ст. 242 та ст. 367 КК, а в іншому – таку ж сукупність, але кримінальних правопорушень, відповідальність за які встановлена у ст. 242 і ст. 239 КК. Останній випадок розглянемо докладніше, оскільки відповідне поєднання кримінальних правопорушень могло б вважатися типовим для порушень правил охорони вод, що спричиняє забруднення підземних вод.

Отже, директор ПП «Олександрія-Еко 2019», будучи особою відповідальною за діяльність підприємства, неналежно виконував покладені на нього, як на керівника, обов'язки з управління підприємством. Останнє здійснювало утримання та захоронення побутових відходів на території сміттєзвалища м. Олександрії Кіровоградської області, порушуючи при цьому вимоги законодавства України у сфері навколишнього середовища (статті 33, 35-1 Закону України «Про відходи», ст. 46 Закону України «Про охорону земель», пп. 5.10, 5.11 наказу Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 1 грудня 2010 р. № 435 «Про затвердження Правил експлуатації полігонів побутових відходів»). ПП не забезпечено сміттєзвалище систе-

мою захисту ґрунтованих вод, вилучення та знешкодження фільтрату, що призвело до забруднення фільтратом підземних вод і ґрунту земельних ділянок. Як наслідок, було спричинено забруднення земель поза межами земельної ділянки з кадастровим номером 3520384600:02:000:7501 на прилеглих землях, що не мають кадастрового номера, площею 1,0144 га; державі в особі Приютівської територіальної громади Кіровоградської області було завдано майнову шкоду в розмірі 485 207 грн 08 коп. Бездіяльність вказаного суб'єкта спричинила забруднення ґрунтів самої земельної ділянки з кадастровим номером 3520384600:02:000:7501 площею 3 га, завдавши державі в особі вказаної громади, що привело до створення небезпеки для довкілля. Також сталося забруднення підземних вод на земельній ділянці з кадастровим номером 3520384600:02:000:7501 площею 3 га, що привело до створення небезпеки для довкілля й завдало державі в особі Приютівської територіальної громади Кіровоградської області майнову шкоду на загальну суму 1 761 377 грн 55 коп. Керівника ПП засуджено за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 239 (забруднення земель речовинами, відходами унаслідок порушення спеціальних правил, що створило небезпеку для довкілля) і ч. 1 ст. 242 (порушення правил охорони вод (водних об'єктів), що спричинило забруднення підземних вод і створило небезпеку для довкілля) КК [19].

Далі розглянемо ілюстративні приклади з практики застосування ст. 242 КК, що демонструють складність розмежування складів суміжних правопорушень. Зокрема, у ч. 1 ст. 59 КУпАП ідеться про забруднення й засмічення вод, порушення водоохоронного режиму на водозборах, яке спричиняє їх забруднення, водну ерозію ґрунтів та інші шкідливі явища.

В одній зі справ за вчинення порушення правил охорони вод (ст. 242 КК) було засуджено начальника дільниці очисних споруд, визначеного відповідальним за перекачку й очищення стоків. У вироку суду зазначається, що ця особа, умисно порушуючи вимоги ч. 3 ст. 44 Водного кодексу України з дотримання встановлених нормативів гранично допустимого скидання забруднювальних речовин і лімітів скидання забруднювальних речовин, а також санітарних вимог та інших вимог щодо впорядкування своєї території, унаслідок неналежного виконання своїх службових обов'язків з організації підготовки виробництва та контролю за додержанням технологічних процесів, допустила скидання забруднювальних речовин зі зворотними водами з перевищенням установленого нормативу до водного рибогосподарського об'єкта р. Карамушкина (басейн р. Мжа), чим заподіяла збитки державі на суму 58 369,89 грн. Суд вирішив, що такі дії підлягають правовій оцінці за ч. 1 ст. 242 КК як «порушення правил охорони вод, що спричинило забруднення поверхневих вод» [26]. Як бачимо, ані офіційне формулювання обвинувачення, ані фактичні обставини справи, викладені у вироку суду в обсязі, зазначеному вище, не містять згадувань про настання похідних суспільно небезпечних наслідків, передбачених ч. 1 ст. 242 КК, а саме створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля, що має впливати з установленого забруднення вод. З огляду на це описана поведінка особи мала б, на нашу думку, кваліфікуватись як забруднення вод за ст. 59 КУпАП.

В іншій справі встановлено, що суб'єкт, будучи відповідальним за поводження з відходами, у порушення покладених на нього обов'язків, знаючи про неробочий стан очисних споруд, допустив скидання зворотних вод у р. Гнізна з перевищенням установлених нормативів у зворотних водах і не вчинив будь-яких дій, які б це унеможливили. Унаслідок сталося систематичне забруднення поверхневих вод р. Гнізна у спосіб скидання неочищених вод і перевищення нормативів гранично-допустимих скидів, що спричинило небезпеку для довкілля [27]. У цьому випадку, хоч суд і зазна-

чив, що забруднення річних вод призвело до спричинення небезпеки для довкілля, зробив це суто формально, без розкриття фактичного змісту цієї небезпеки. Як наслідок, знову ж виникає сумнів у правильності наданої кримінально-правової оцінки, адже за відсутності відповідної небезпеки вчинене забруднення вод мало б кваліфікуватися за ст. 59 КУпАП.

На окрему увагу заслуговує те, як суди підходять до формулювання обвинувачення в кримінальних провадженнях про порушення правил охорони вод. Вивчення вироків, ухвалених за ст. 242 КК, дає змогу виявити такі ключові моменти в цьому контексті:

1) відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 374 КПК України, формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним, має зазначатися в мотивувальній частині вироку в разі визнання особи винуватою у вчиненні кримінального правопорушення. Здебільшого (11 із 13 вироків) ця вимога кримінально-процесуального закону дотримується. Однак у 15 % випадків можна констатувати її ігнорування, адже формулювання обвинувачення чітко не визначається.

Наприклад, в одному з вироків суд обмежився фіксацією того, що органи досудового розслідування правильно кваліфікували дії обвинуваченого за ч. 2 ст. 242 КК. Формулою кваліфікації усе й обмежилось, формулювання ж обвинувачення, визнаного судом доведеним, установити не вдалося. Фактичні обставини цієї справи зводяться до того, що засуджений здійснив водозабір із р. Дніпро, чим порушив правила охорони вод, встановлені ст. 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», статтями 44, 48, 49 Водного кодексу України, Порядком затвердження та видачі дозволу на спеціальне водокористування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 р. № 321. Про виникнення наслідків у вигляді забруднення поверхневих чи підземних вод і водоносних горизонтів, джерел питних, лікувальних вод, або зміни їх природних властивостей, або виснаження водних джерел у вироку не йдеться [22]. Відкритим залишається питання: це зроблено свідомо чи випадково? Показово, що в судовому засіданні засуджений та його захисник ставили питання про відсутність складу злочину, передбаченого ст. 242 КК, через відсутність «головних кваліфікуючих ознак» (насправді, конститутивних ознак. – О. Д., Є. П.), адже інкриміновані дії не призвели до забруднення поверхневих або підземних вод і водоносних горизонтів, джерел питних, лікувальних вод, або зміни їх природних властивостей, або виснаження водних об'єктів. Тож правильність наданої кваліфікації за таких обставин викликає серйозні сумніви, а відсутність чітко сформульованого обвинувачення може сигналізувати про намагання «приховати» певні юридично значимі обставини;

2) формулювання обвинувачення в одному з вироків є неповним, оскільки не відбиває з похідних наслідків, закріплених у ч. 1 ст. 242 КК (створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля). Має місце лише згадування про первинні наслідки у вигляді спричинення забруднення поверхневих вод (цей кейс розглядався вище – у контексті висвітлення про відмежування ст. 242 КК від ст. 59 КУпАП);

3) зважаючи на абсолютну більшість формулювань обвинувачення (10 вироків із 13), забруднення зазнають саме поверхневі води. В одному випадку це води підземні (у решті вироків немає належної конкретизації через відсутність чітко визначеного формулювання обвинувачення).

Як впливає з вироку, підприємство, керівник якого засуджений за вчинення злочину, передбаченого ст. 242 КК, не забезпечило сміттєзвалище системою захисту ґрунтовних вод, вилучення та знешкодження фільтрату, що призвело до забруднення фільтратом підземних вод і ґрунту земельної ділянки з кадастровим номером 3520384600:02:000:7501 [19].

Така ж абсолютна більшість формулювань обвинувачення (10 вироків із 13) містить зазначення похідних наслідків у вигляді створення небезпеки для довкілля. В одному з вироків ідеться про створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи довкілля; решта 3 вироків не відображають будь-яких похідних наслідків. Щоправда, такі комплексні похідні наслідки, як створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля, у згаданому вирокі відбиті суто формально.

Згідно з обставинами справи, засуджений, будучи директором товариства з обмеженою відповідальністю, допустив наднормативне скидання недостатньо очищених зворотних вод, неочищених зворотних вод, а також наднормативне скидання забруднювальних речовин до поверхневих вод р. Гнилоп'ять. Унаслідок порушення відповідних правил охорони вод (водних об'єктів) відбулося забруднення поверхневих вод р. Гнилоп'ять, що створило небезпеку для життя, здоров'я людей і довкілля. Жодної інформації про таку небезпеку, як і її конкретизації, вирок не містить [17].

Цікавим також є той факт, що абсолютна більшість вироків, відповідно до передбачених ними формулювань обвинувачення, охоплює первинні суспільно небезпечні наслідки у вигляді забруднення вод. Лише в одному випадку констатовано таке порушення правил вод, яке спричинило виснаження водних джерел.

Згідно з обставинами справи, засуджений, порушуючи ст. 51, 96 Водного кодексу України, п. 2.1 Інструкції про порядок штучного розведення, вирощування риби, інших водних живих ресурсів і їх використання у спеціальних товарних рибних господарствах, змонтував труби для скиду води зі ставка в балку, після чого за допомогою трактора здійснив несанкціоноване скидання води водного джерела (ставка) [21]. Засуджений за вирокіом суду вчинив таке порушення правил охорони вод, що спричинило виснаження водних джерел. Однак фактично йому інкримінується виснаження не водного джерела, а водного об'єкта. Рибний ставок є таким об'єктом і не належить до водних джерел. Отже, правильність кваліфікації вчиненого в цьому разі викликає сумнів з позиції змісту диспозиції чинної редакції ч. 1 ст. 242 КК, яка не передбачає відповідальності за таке порушення правил охорони вод, яке спричинило виснаження будь-якого водного об'єкта.

У контексті виявленої ситуації привертає увагу позиція В. Матвійчука, який називає неповним склад злочину, передбаченого ст. 242 КК, через відсутність у ньому такого діяння, як виснаження водних об'єктів (усіх водних об'єктів, крім самих водних джерел). Він небезпідставно пропонував доповнити ст. 242 КК таким діянням (відповідно до нашої позиції – наслідком), як виснаження всіх водних об'єктів, що узгоджується з екологізацією кримінального законодавства нашої країни і сприятиме збереженню водних ресурсів [28, с. 71–72].

Насамкінець стисло розглянемо стан реалізації кримінальної відповідальності за вчинення порушення правил охорони вод, адже і в цьому сегменті виникає чимало дослідницьких питань.

Вивчення вироків, ухвалених за ст. 242 КК, дало змогу встановити, що найбільш поширеним покаранням, який призначався особам, які вчинили порушення правил охорони вод (основний склад злочину) був штраф (11 вироків із 13). Покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю не було застосовано до жодної особи, а у вигляді обмеження волі – двічі: в одному випадку, згідно з ч. 1 ст. 242 КК, строком три роки, а в іншому – відповідно до ч. 2 ст. 242 КК, строком один рік. Щоправда, в обох цих ситуаціях воно не підлягало реальному відбуванню з огляду на звільнення осіб, засуджених до обмеження волі, від його відбування.

Абсолютна більшість вироків (9 з 13 або майже 70 %) ухвалені із затвердженням угод про визнання винуватості, а покарання призначене відповідно до ч. 5 ст. 65 КК (узго-

джене сторонами угоди). До слова, звернення до цієї кримінально-правової норми в справах з укладеними угодами є обов'язковим. З'ясований стан речей звужує можливість для оскарження судових рішень, що, зі свого боку, призводить до зниження ефективного судового контролю. При цьому проведене дослідження демонструє, що деякі вироки, ухвалені за ст. 242 КК, імовірно містять ознаки помилкового застосування як матеріального, так і процесуального кримінального законів. Ба більше, цілком можливо, що деякими угодами «приховані» справжні виправдувальні вироки, які не постановлені, зокрема, через те, що обвинувачений пішов на зручний для всіх учасників процесу компроміс, визнав себе винуватим, обмежився завдяки цьому мінімумом кримінально-правової репресії і не став відстоювати справедливості. Як наслідок, відбувається формування такої правозастосовної практики, що поступово утверджується (попри виявлені недоліки, які не виправляються), нашаровується і стає орієнтиром під час розгляді аналогічних справ.

Показово, що в 6 випадках зафіксовано призначення мінімального за видом і розміром покарання, установленого в санкціях ст. 242 КК, тобто штрафу (100 нмдг до 2018 р. і 1000 нмдг після 2018 р.) для ч. 1 ст. 242 та обмеження волі (один рік) для ч. 2 ст. 242 КК. Аналіз вироків, ухвалених за ст. 242 КК, показав, що не завжди такий мінімум є однозначно виправданим і таким, що засновується на встановлених фактичних обставинах. Зокрема, в одній зі справ, у межах якої було призначене мінімальне за видом і розміром покарання, суд установив відсутність обставин, що обтяжують покарання обвинуваченого, щире каяття як обставину, що пом'якшує покарання, а також урахував вік, стан здоров'я особи винного, те, що він раніше несудимий, на обліку в лікаря-нарколога та лікаря-психіатра не перебуває [27]. Як видається, наявність таких обставин (і особливо на кшталт відсутності судимості чи непереребування на обліку у психіатра та нарколога) не може з усією впевненістю сигналізувати про застосування до засудженого покарання, найм'якшого з усіх можливих, відповідно до санкції ч. 1 ст. 242 КК.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу зайвий раз переконатись у виваженості відбитого в ч. 1 ст. 1 КК концептуального підходу («правове забезпечення охорони»), у межах якого фактично визнається те, що певні блага (цінності, суспільні відносини, правовідносини тощо) насправді захищає (охороняє) не кримінальний закон як такий (це лише інструмент, який може «спрацювати», а може й ні), а держава в особі уповноважених органів (органів правопорядку).

Ст. 242 КК, попри окремі її недоліки і належність деяких аспектів кримінально-правової характеристики передбаченого нею злочину до числа дискусійних, загалом надає правозастосувачам можливість здійснювати належну кримінально-правову протидію випадкам найнебезпечніших порушень водного законодавства. Щоправда, така протидія є вельми нерівномірністю за регіонами України й не визначається ефективністю. Отже, проблема невідворотності та справедливості кримінально-правового впливу на поведінку порушників правил охорони вод лежить на сьогодні головним чином не в законодавчій, а в правозастосовній площині.

Здебільшого суди дотримуються вимоги конкретизації обвинувачення, зумовленої бланкетністю диспозиції аналізованої кримінально-правової заборони. Типовою формою порушення правил охорони вод як суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 242 КК, є скидання в ріки забруднювальних речовин, стічних або зворотних вод, а також такої води, яка не відповідає нормативним вимогам.

Підходи вітчизняних судів щодо встановлення, описання й доведення первинних і похідних суспільно небезпечних наслідків кримінального караного порушення правил охорони вод, суб'єктивної сторони цього кримінального правопорушення проти

довкілля та його відмежування від адміністративно караного порушення правил охорони водних ресурсів характеризуються невинуватим різноманіттям, а тому потребують уніфікації.

Типовим суб'єктом злочину, передбаченого ст. 242 КК, є особа, функціональні обов'язки якої передбачають виконання певних функцій із забезпечення встановленого порядку використання й охорони вод, а отже, на цю особу покладається обов'язок дотримуватися спеціальних правил у сфері водних відносин (спеціальний суб'єкт). Вивчення матеріалів судової практики схиляє до думки про доцільність *de lege ferenda* диференціації кримінальної відповідальності за порушення правил охорони вод, зокрема залежно від такої обставини, як вчинення злочину службовою особою з використанням службового становища.

Удосконалена диспозиція ч. 1 ст. 242 КК повинна містити варіативну вказівку і на такий суспільно небезпечний наслідок порушення правил охорони вод, як виснаження водних об'єктів (а не лише водних джерел).

Своє бачення проблематики кримінально-правової охорони довкілля, включно з порядком охорони й використання водних ресурсів, запропонували розробники проекту нового КК України. Відповідні напрацювання потребують фахової наукової оцінки, зокрема, у контексті з'ясування того, чи сприятимуть положення потенційного кримінального закону, які можуть вважатися правонаступниками (аналогами) ст. 242 чинного КК, розв'язанню наявних проблем, пов'язаних із кримінально-правовою протидією випадкам порушення правил охорони вод. Такій оцінці й будуть присвячені наші подальші наукові розвідки.

Використані джерела:

1. Краснова М. В., Краснова Ю. А. Екологічне право України. Спеціальна та Особлива частини : підручник. Київ : НУБіП України, 278 с.
2. Водна стратегія України на період до 2050 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 р. № 1134-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2022-r#Text>. (дата звернення: 04.07.2024).
3. Берднік І. В. Кримінально-правова охорона водних ресурсів: теоретичні та прикладні засади : монографія. Київ : Дакор, 2019. 534 с.
4. Берднік І. В. Кримінально-правова охорона водних ресурсів : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2020. 612 с.
5. Матвійчук В. К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : монографія. Київ : Азимут-Україна, 2005. 464 с.
6. Матвійчук В. К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2008. 511 с.
7. Матвійчук В. К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища : монографія. Київ : Національна академія управління, 2011. 368 с.
8. Турлова Ю. А. Екологічна злочинність в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади протидії : монографія. Київ : Знання України, 2018. 459 с.
9. Турлова Ю. А. Кримінально-правовий вплив на екологічну злочинність : монографія. Київ : Знання України, 2017. 155 с.
10. Турлова Ю. А. Протидія екологічній злочинності в Україні: кримінологічні та кримінально-правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 466 с.
11. Дудоров О. О. Відповідальність за злочини проти довкілля: науково-практичний коментар розділу VIII Особливої частини нового КК України. Бердянськ : АРІУ при ЗДУ, 2000. 83 с.
12. Злочини проти довкілля: кримінально-правова характеристика : практ. посіб. / О. О. Дудоров, Д. В. Каменський, В. М. Комарницький, М. В. Комарницький, Р. О. Мовчан / за ред. О. О. Дудорова. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. 616 с.

13. Дудоров О. О. Глава 10. Злочини проти довкілля (у співавторстві з В. М. Комарницьким і Д. В. Каменським). У кн.: Кримінальне право України (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 1. Луганськ : Вид-во «Елтон – 2», 2012. С. 686–779.

14. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1368 с.

15. Дудоров О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с.

16. Карчевський М. (2023) Протидія злочинності в Україні: інфорграфіка : інтерактивний довідник. Версія 3.0. [Електронний ресурс] URL: <https://karchevskiy.com/i-dovidnyk/>.

17. Вирок Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 19 липня 2021 р. у справі № 274/4371/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98399824>.

18. Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпра від 22 червня 2016 р. у справі № 199/3927/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58441153>.

19. Вирок Петрівського районного суду Кіровоградської області від 5 грудня 2023 р. у справі № 398/5071/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115433022>.

20. Вирок Суворовського районного суду м. Одеси від 5 вересня 2022 р. у справі № 523/8447/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106152391>.

21. Вирок Покровського районного суду Дніпропетровської області від 15 вересня 2014 р. у справі № 189/1454/14-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/40482912>.

22. Вирок Запорізького районного суду Запорізької області від 9 грудня 2012 р. у справі № 0810/7475/2012. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/36215931>.

23. Вирок Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області від 28 березня 2023 р. у справі № 130/526/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109886739>.

24. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 20 травня 2019 р. у справі № 243/5065/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81852510>.

25. Вирок Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області від 7 квітня 2023 р. у справі № 130/835/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110077771>.

26. Вирок Валківського районного суду Харківської області від 3 квітня 2013 р. у справі № 615/539/13-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/32949699>.

27. Вирок Теребовлянського районного суду Тернопільської області від 17 вересня 2020 р. у справі № 606/1452/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91616119>.

28. Матвійчук В. К. Об'єктивна сторона злочину порушення правил охорони вод : теоретичні і прикладні проблеми. *Юридична наука*. 2016. № 6 (60). С. 51–87.

References:

1. Krasnova, M.V., & Krasnova, Yu.A. (N. d.). *Ekologichne pravo Ukrainy. Spetsial'na ta Osoblyva chastynu: Pidruchnyk*. Kyiv: NUBiP Ukrainy [in Ukrainian].

2. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2022, December 9). *Vodna stratehiia Ukrainy na period do 2050 roku. Rozporiadzhennia № 1134-r*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2022-p#Text> [in Ukrainian].

3. Berdnik, I.V. (2019). *Kryminalno-pravova okhorona vodnykh resursiv: Teoretychni ta prykladni zasady: Monohrafiia*. Kyiv: Dakor [in Ukrainian].

4. Berdnik, I.V. (2020). *Kryminalno-pravova okhorona vodnykh resursiv. Doctor`s thesis*. Dnipro [in Ukrainian].

5. Matviichuk, V.K. (2005). Kryminalno-pravova okhorona navkolyshnoho pryrodnoho sere-dovyshcha (kryminalno-pravove ta kryminolohichne doslidzhennia): Monohrafiia. Kyiv: Azymut-Ukraina [in Ukrainian].

6. Matviichuk, V.K. (2008). Kryminalno-pravova okhorona navkolyshnoho pryrodnoho sere-dovyshcha: Problemy zakonodavstva, teorie ta praktyky. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

7. Matviichuk, V.K. (2011). Teoretychni ta prykladni problemy kryminalno-pravovoi okhorony navkolyshnoho pryrodnoho sere-dovyshcha: monohrafiia. Kyiv: Natsionalna akademiia upravlinnia [in Ukrainian].

8. Turlova, Yu.A. (2018). Ekologichna zlochynnist v Ukraini: Kryminalno-pravovi ta kryminolohichni zasady protydii: Monohrafiia. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].

9. Turlova, Yu.A. (2017). Kryminalno-pravovy vplyv na ekologichnu zlochynnist: Monohrafiia. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].

10. Turlova, Yu.A. (2018). Protydii ekologichnii zlochynnosti v Ukraini: Kryminolohichni ta kryminalno-pravovi zasady. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

11. Dudorov, O.O. (2000). Vidpovidalnist za zlochyny proty dovkillia: Naukovo-praktychniy komentar rozdlu VIII Osoblyvoyi chastyny novoho KK Ukrainy. Berdiansk: ARIU pry ZDU [in Ukrainian].

12. Dudorov, O.O., Kamenskyi, D.V., Komarnytskyi, V.M., Komarnytskyi, M.V., & Movchan, R.O. (Eds.). (2014). Zlochyny proty dovkillia: Kryminalno-pravova kharakterystyka: Prakt. pos. Luhansk: RVV LDUVS im. E.O. Didorenka [in Ukrainian].

13. Dudorov, O.O., Komarnytskyi, V.M., & Kamenskyi, D.V. (2012). Hlava 10. Zlochyny proty dovkillia. In O.O. Dudorov & Ye.O. Pysmenskyi (Eds.), *Kryminalne pravo Ukrainy (Osoblyva chastyna)* (Vol. 1, pp. 686–779). Luhansk: Vyd-vo "Elton – 2" [in Ukrainian].

14. Melnyk, M.I., & Khavroniuk, M.I. (Eds.). (2018). Naukovo-praktychniy komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (10th ed.). Kyiv: VD "Dakor" [in Ukrainian].

15. Dudorov, O. (2022). Kryminalno-pravovi problemy suchasnoi Ukrainy (vybrani pratsi). Kyiv: Vaite [in Ukrainian].

16. Karchevskiy, M. (2023). Protydii zlochynnosti v Ukraini: Inforhrafika: Interaktyvnyi dovidnyk (Version 3.0). URL: <https://karchevskiy.com/i-dovidnyk/> [in Ukrainian].

17. Berdychivskiy miskraionnyi sud Zhytomyrskoi oblasti (2021, July 19). Sentence in case No. 274/4371/21. *Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98399824> [in Ukrainian].

18. Amur-Nyzhno-Dniprovskiy raionnyi sud m. Dnipra (2016, June 22). Sentence in case No. 199/3927/16-k. *Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58441153> [in Ukrainian].

19. Petrivskiy raionnyi sud Kirovohradskoi oblasti (2023, December 5). Sentence in case No. 398/5071/21. *Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115433022> [in Ukrainian].

20. Suvorovskiy raionnyi sud m. Odesy (2022, September 5). Sentence in case No. 523/8447/22. *Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106152391> [in Ukrainian].

21. Pokrovskiy raionnyi sud Dnipropetrovskoi oblasti (2014, September 15). Sentence in case No. 189/1454/14-k. *Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/40482912> [in Ukrainian].

22. Zaporizkyy raionnyi sud Zaporizkoi oblasti (2012, December 9). Sentence in case No. 0810/7475/2012. *Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/36215931> [in Ukrainian].

23. Zhmerynskyi miskraionnyi sud Vinnytskoi oblasti. (2023, March 28). Sentence in case No. 130/526/23. *Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109886739> [in Ukrainian].

24. Slovianskyi miskraionnyi sud Donetskoi oblasti (2019, May 20). Sentence in case No. 243/5065/19. *Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81852510> [in Ukrainian].

25. Zhmerynskyi miskraionnyi sud Vinnytskoi oblasti (2023, April 7). Sentence in case No. 130/835/23. *Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110077771> [in Ukrainian].

26. Valkivskiyi raionnyi sud Kharkivskoi oblasti (2013, April 3). Sentence in case No. 615/539/13-k. *Yedynyi derzhaovnyi reistr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/32949699> [in Ukrainian].

27. Terebovlianskyi raionnyi sud Ternopilskoi oblasti (2020, September 17). Sentence in case No. 606/1452/20. *Yedynyi derzhaovnyi reistr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91616119> [in Ukrainian].

28. Matviichuk, V.K. (2016). Obiektivna storona zlochynu porushennia pravyl okhorony vod: Teoretychni i prykladni problemy. *Yurydychna nauka – Legal science*, 6 (60), 51–87 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 10.07.2024

Dudorov O., Doctor of Legal sciences, Professor, Professor at the Department Criminal Law policy and Criminal Law Educational and Scientific Institute of Law of Kyiv National University named after Taras Shevchenko (Kyiv, Ukraine)

Pysmenskyi Ye., Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Police Activities of the E. O. Didorenko Luhansk Educational and Scientific Institute of the Donetsk State University of Internal Affairs (Kropyvnytskyi, Ukraine)

CURRENT STATE OF CRIMINAL-LEGAL COUNTERACTION TO VIOLATIONS OF WATER PROTECTION RULES

The article is dedicated to elucidating the current state of criminal-legal counteraction to violations of water protection rules and, in particular, to establishing the difficulties and problems associated with the application of Article 242 of the Criminal Code of Ukraine, which addresses this environmental crime. The proposed study is based on the examination of statistical data and court practice materials accumulated throughout 2013–2023.

It has been noted that during this period, effective criminal-legal responses to violations of water protection rules were uneven across regions and were rare (only 13 guilty verdicts were identified under Article 242 of the Criminal Code of Ukraine, with 13 individuals convicted).

The forms of violations of water protection rules as socially dangerous acts have been clarified. It is shown that, as a general rule, courts adhere to the requirement of specifying the charges due to the blanket nature of the disposition of the analyzed criminal-legal prohibition. Deficiencies in judicial practice regarding the investigation and proving of a) primary and secondary socially dangerous consequences of violations of water protection rules; and b) signs of the subjective side of this crime have been identified.

It has been proven that the typical subject of the crime, provided for in Article 242 of the Criminal Code of Ukraine, is a responsible person whose functional duties include performing certain functions to ensure the established order of water use and protection.

The difficulties in judicial practice associated with distinguishing the crime of “violation of water protection rules” from the administrative offence “violation of water resources protection rules” have been demonstrated.

The specific shortcomings in court verdicts concerning: a) the formulation of charges in criminal proceedings for violations of water protection rules; and b) the implementation of criminal liability for committing this crime have been specified.

Keywords: water bodies, pollution; violation of water protection rules; environmental crimes; creating danger to life, human health, or the environment; socially dangerous consequences; qualification.